

De Joodse begraafplaats op het Sphinxterrein

Wat is hierover te vinden in de archieven?

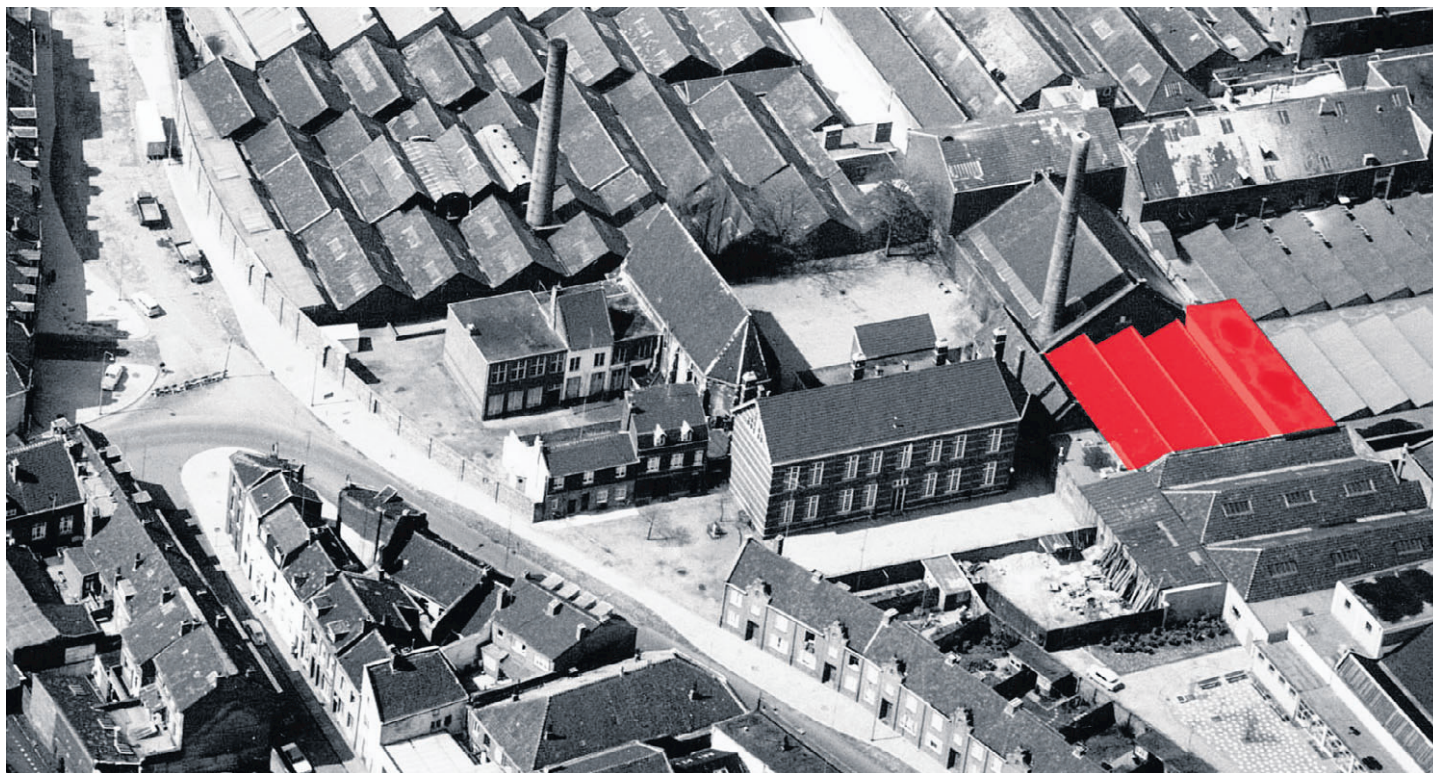
In april haalde Maastricht het landelijke nieuws. Bij de sloopwerkzaamheden op het Sphinxterrein waren de overblijfselen van twee (vermoedelijk) Joodse inwoners van Maastricht ontdekt. Met inachtneming van alle rituelen zijn ze herbegraven op de Algemene Begraafplaats aan de Tongerseweg. Volgens de stadsarcheoloog doorsneden de graven een laag uit de achttiende eeuw. Hieruit kan worden afgeleid dat zij hoogstens nog achttiende-eeuws waren, maar mogelijk ook jonger. De botten zelf zijn niet onderzocht, omdat dit indruist tegen de Joodse voorschriften. De Joodse gemeenschap deelde mee al langer het vermoeden te hebben dat er op deze locatie een Joodse begraafplaats was. In de archieven zouden hierover aanwijzingen te vinden zijn. Dit blijkt inderdaad zo te zijn. Wij zetten de gegevens voor u op een rijtje.

- 1820, 6 januari. Bouwmeester Sanders begint een rechtszaak, omdat hij betaald wil worden onder andere voor herstelwerkzaamheden aan een muur bij de gewezen begraafplaats van de Joodse Gemeente.

- 1820, 11 juli. De Hoofdc commissie voor Israëlitische Zaken in Den Haag verwondert zich over dat de Joodse Gemeente in Maastricht de begraafplaats zonder verdere voorwaarden aan een katholiek heeft verhuurd.

- 1831 en 1842. De Joodse Gemeente verhuurt een huis met de daarbij horende bleek "voorheen tot begraafplaats der Israëlieten alhier gediend hebbende", omringd door een bakstenen muur, gelegen op de Dries nr. 1392. Voorwaarde: de huurder belooft "geen hoegenaamde veranderingen aan de begraafplaats te zullen toebrengen of dezelve om te graven".

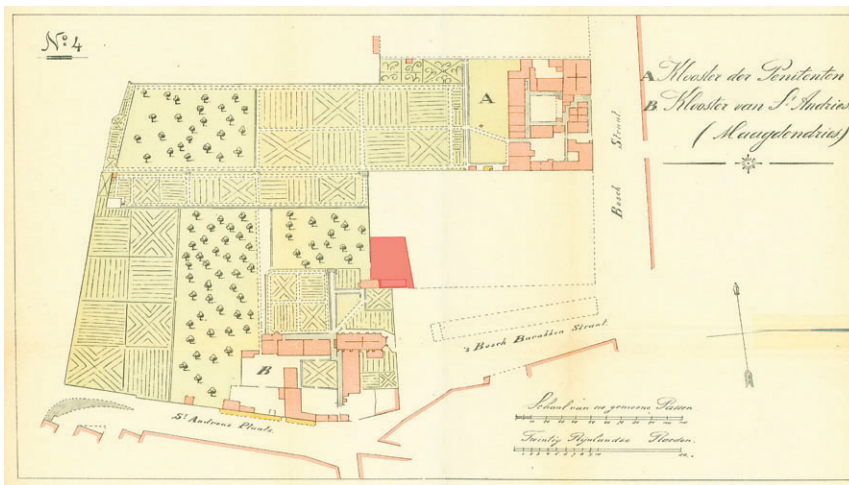
- 1843, 31 augustus. De opperrabbijn stuurt voor-

De Andriesskapel en de Jozefschool aan de Maagdendries/Achter de Barakken. In rood het perceel waar vroeger de Joodse begraafplaats lag. Precies op deze plek zijn onlangs de twee graven gevonden. In 1962 stonden er nog fabrieksgebouwen op. Later werd het een parkeerterrein.

Het terrein van de voormalige begraafplaats in 1929, toen de Sphinx vergunning aanvraag voor de bouw van een overkapping.

De ligging van het betreffende perceel (in rood) ten opzichte van het voormalige Sint-Andriessklooster aan de Maagdendries (beneden). Op de plek van het voormalige Penitentenklooster aan de Boschstraat (rechtsboven) verzezen in de loop van de 19e en 20e eeuw de Sphinxfabrieken.

schriften voor de afheining van een gedeelte van de oude begraafplaats aan de Dries.

- 1905, 6 augustus. De kerkeraad van de Joodse Gemeente besluit het huis in de verkoop te brengen. Inzet vanaf 5000 gulden. Dit onder voorwaarde dat de daar aanwezige graven geëerbiedigd zullen worden.

- 1905, 10 september. In de kerkeraadsvergadering wordt een brief van de Gezondheidscommissie gelezen, waarin wordt meegedeeld dat het huis in de Barakken binnen twee maanden hersteld moet worden. Zo niet, dan wordt het onbewoonbaar

verklaard. In een eerdere vergadering werd besloten het huis te verkopen en de aanwezige graven te eerbiedigen door ze te overwelfen, zoals door de overleden opperrabbijn was aangegeven. Een van de leden vindt dat het beter zou zijn om de daar eventueel nog aanwezige overblijfselen te verzamelen en op de begraafplaats te begraven. Dit voorstel wordt verworpen.

- 1905, 26 oktober. Verzoek aan de Gemeente Maastricht om de herstelwerkzaamheden aan het huis achterwege te mogen laten, omdat het op 8 november in de verkoop komt.

- 1905, 26 november. De voorzitter wordt door de kerkeraad gemachtigd het huis voor 3000 gulden te verkopen. Mocht dit binnen acht dagen niet lukken, dan wordt alsnog begonnen met de herstelwerkzaamheden.

- 1905, 19 december. Ver-

koop aan vrachtrijder Willem Pruppers van het huis, stal en erf aan de Bossche Barakken, sectie A 108. Een van de voorwaarden is: "de begraafplaatsen zich bevindende opeen gedeelte van het verkochte goed moeten steeds in ongeschonden toestand verblijven".

- 1911, 28 maart. Verkoop door Pruppers van het huis aan de Sphinx voor 10.000 (!) gulden onder dezelfde voorwaarde.

- 1925, 16 januari. De Sphinx schrijft aan advocaat G.J. Salm uit Amsterdam dat zij in 1911 in bezit is gekomen van een perceel onder voorwaarde dat de begraafplaatsen op een deel ervan ongeschonden moeten blijven. Zij zijn ervan op de hoogte dat het om een "Israëlitisch kerkhof" gaat. De vraag aan de advocaat luidt: wat moet precies onder 'schending' worden verstaan en is het

niet toch mogelijk om op het bewuste perceel te bouwen, "vooral in de wetenschap dat de juiste plaats waar het kerkhof geweest is, onbekend is. Vóór alles zullen wij er natuurlijk op letten 'geen slapende honden' wakker te maken".

- 1925, 16 februari. Advocaat Salm antwoordt dat de Sphinx zich door de betreffende clause niet hoeft te laten weerhouden om aan het perceel de door haar gewenste bestemming te geven. Van schending is naar zijn mening pas sprake als een van de aanwezige geraamten geschonden wordt. Door

het plaatsen van een gebouw zonder diep graafwerk vooraf wordt een begraafplaats niet geschonden.

- 1925, 7 augustus. Bij een ruil met de Sint-Matthiasparochie doet de Sphinx afstand van een klein stukje van het perceel sectie A 108. In de voorwaarden staat niets over de graven.

- 1929. De Sphinx doet een aanvraag voor de bouw van een overkapping (fabriekshal) op het terrein.

- 1950, 22 juni. Stadsarchivaris Wouters schrijft aan de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodem-

onderzoek dat bij graafwerkzaamheden Achter de Barakken op 1,50 meter onder de grond een kogel is gevonden, benevens enkele beenderen.

Tot slot nog een poging om de gevonden graven wat nader te dateren. In 1295 woonden al Joden in Maastricht, want er was sprake van een synagoge in de Jodenstraat. In 1377 was die niet meer in gebruik, waaruit kan worden afgeleid dat ze mogelijk toen alweer verdwenen waren. Sinds die tijd werden zij uit de stad geweerd. Pas weer vanaf 1785 kregen enkele Joden toestemming om in Maastricht te komen wonen. In de Franse tijd, die in deze contreien in 1794 begon, werden de belemmeringen opgeheven en ontstond opnieuw een officiële Joodse Gemeente. In die periode werd het betreffende Joodse kerkhof mogelijk in gebruik genomen. Aan de overkant van de Maagdendries, zo ongeveer op het terrein van de Nutsbedrijven, lag toen de Algemene Begraafplaats. In 1812 kwam er een nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Tongerseweg, waarop - mogelijk wat later - ook een Joods gedeelte werd ingericht. Het oudste Joodse graf dat hier te vinden is, dateert van 1817. Dit betekent dat de voormalige Joodse begraafplaats Achter de Barakken maximaal van 1785 tot 1817 in gebruik is geweest.

Carl Andreas en Rolf Hackeng

Bronnen: Archieven Joodse Gemeente, Sphinx (SHCL), Gemeentebestuur Maastricht, Kadaster Maastricht, Stadsarchief en -bibliotheek; Historische Encyclopedie Maastricht; Lemmens, Joods leven in Maastricht; Andreas, Inventaris archief Israëlitische Gemeente; Drint, in Publications 1996.

Archiefsprokkels

De vaste rubriek 'Archiefsprokkels' wordt verzorgd door medewerkers van het Regionaal Historisch Centrum Limburg. Elke twee weken een hele pagina met

een nieuw verhaal, opgediept uit de archieven van Maastricht.

Eerder verschenen sprokkels kunt u nog eens nalezen op www.rhcl.nl.

Regionaal Historisch Centrum Limburg, Sint Pieterstraat 7, 6211 JM Maastricht, tel. 043 - 328 55 00, info@rhcl.nl